

શામળીના દુઃખનો અનુભવનો

શ્રી

શામળીના દુઃખનો ચિતાર.

દોહરો.

જેના ઘરમાં શામળી, તેના ધુરણ લોગ.
કદિ ન થાયે વેગળો, મરણ થમાનો શોક.

રચી છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

કવિ

ત્રિભુવનદાસ નારાયણ—અમદાવાદ.

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા આઠટ પ્રમાણે રજીસ્ટર
કરાવી સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે.

નકલ ૨૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૭.

આવૃતિ પેટેલી.

ધી ગુજરાત પ્રીન્ટર્સ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંબળદાસે
છાપ્યું, પાંચકુવા—અમદાવાદ.

કિંમત એક આનો.

બહુ અનુભવની વાત છે.

સામળીના દુઃખ અને અનુભવનો રસ.

શામળીના દુઃખનો

૮-૫૧૭૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૮૪૧૬

૬-૧૬

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૫૧૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ શંખપુત્રના કુખનો ચિતાર

વિષય ૬૦ : ૩

શ્રી શંખણીના દુઃખનો ચિતાર.

દોહરો.

જેના ઘરમા શંખણી, તેના પુરણ લોગ;
કદી ન થાયે વેગજો, મરણ સમાનો શોક. ૧

મરસીયા.

કદિ મને મળે આવી નારી, જોઈ ભુંડો ખાવો મેખ ધારી;
પગે લાગીને દહીં હું વોરાવીરે હાય ? ?
હાયરે હાયો હું શંખણીરે રાંડથી. ૥ ટેક૦ ૥ ૧
હંના હંના ત્યાં ચીપીયા ખાયે, અને પાંસરી કદિક ત્યાં થાયે;
નથી ખિજે ઠાનો જો હપાએરે હાય !! હાયરે૦ ૨
રાંડ સુકાં એ લાકઠાં લડાવે, રાંડ વા'લાં વિખુટાં પડાવે;
એવાં એવાં એડાં એ અડાવેરે હાય !! હાયરે૦ ૩
રાંડ એસે ધોળે દિન ખાળે, ભલે સ.મા એઠા જન ભાળે;
એનું જીવતાં રાચું ખાળેરે હાય !! હાયરે૦ ૪
નથી નયણે શરમનો છાંટો, છતાં ઠરે મણો મણો ફાંકો;
કહો દિવસ કેટલ્યો વાંકોરે હાય !! હાયરે૦ ૫
હાથ પગનાં કરતી ખહુ લટકાં, ભરે ખોલાવે તેનાં તે ખઠકાં;
એની જીભડી વાગે જો જા'કારે હાય !! હાયરે૦ ૬

- પાડી ઘાંટા કરે હોઠ ભેળા, તેને બોલાવે કોઈ જ વેળા;
 ઘેર બેઠાં કરે રાંડ મેળારે હાય!! હાયરે૦ ૭
- રાંડ આખી જગતનું છોલે, રાંડ કરે તેવુંજ તે બોલે;
 રાંડ ચડી ખધે ચગડોળેરે હાય!! હાયરે૦ ૮
- રાંડ ચોરી કર્યામાં ન ચુકે, રાંડ ઠાંચકી કોની ન ચુકે;
 પાછી શાહુઠાર થઈને હુકેરે હાય!! હાયરે૦ ૯
- રાંડ કરે છીનાળાં છાનાં, નહીં ગણે મોટા ને નાના;
 પ્રભુ પડયાં કર્યાંથી આ પાનાંરે હાય!! હાયરે૦ ૧૦
- રાંડ સગી છોડીને ભાડે, રાંડ નિત્ય નવાં ઘર માંડે;
 નહિં ઘોઠાવતાં ટેવ છાંડેરે હાય!! હાયરે૦ ૧૧
- રાંડ ચોરી કરે ખહુ છાની, ખધે સગા ધણીનું માની;
 એવી ઉખડેલ દીઠી ઉફારીરે હાય!! હાયરે૦ ૧૨
- રાંડ માર ખાયે મન માન્યો, તોય નાવે છાંટો બે લજબજો;
 પાર લાવે ન લેશ કજ્યાનોરે હાય!! હાયરે૦ ૧૩
- ઘણી ગોખરી ને રાંડ ગંદી, છતાં ફરે વળી સ્વછંદી;
 ઠેવી ફીટેલ ફાંફડી ખંદીરે હાય!! હાયરે૦ ૧૪
- આપે સાસુ નંણુંદને ગાળી, થાય વાઘણ સસરાને ભાળી;
 બોલ બોલી રૂવાટાં દે ખાળીરે હાય!! હાયરે૦ ૧૫
- પાપી પાડોસીને નવ છોડે, મારે પગના તેને તે બેડે;
 રાંડ લડે ચડીને બે ઘોડેરે હાય!! હાયરે૦ ૧૬
- રામ લીલા બેવાને થાય ઘેલી, જો બેસે ત્યાં રહુની પેલી;
 નાક કાનને નેવા પર મેલીરે હાય!! હાયરે૦ ૧૭
- કરી આંખે ત્યાં ત્યાં અણસારા, ખુબ ખાંધે છે પાપના ભારા;
 કરી માનખા જગતના કાળારે હાય!! હાયરે૦ ૧૮

- રાંડ ધણીનું કાળજ્યું, ખાળે, ચડી અવળે આડી એ ચાળે;
આનું પાનીયું પ્રભુ તું વાળેરે હાય!! હાયરેં ૧૯
- નથી વીતાડવામાં જો ખામી, કોઇને રાખતી ગામની કામી;
એવી પીડા દે છે સહુને પામીરે હાય!! હાયરેં ૨૦
- રાંડ અક્ષર એટ નવ જાણે, બણી ઉપર ખાર ખેદ આણે;
અગ્રી વિના સળગેલી જાણેરે હાય!! હાયરેં ૨૧
- રાંડ દેખી બીજાઓનું સાફ, કરે ડાચું તેનું ખડુ કાળું;
આને ઘાંસલેટ વિના ક્યાં ખાળુંરે હાય!! હાયરેં ૨૨
- રાંડ જીવતાં અનાજને રાંધે, મહાપાપના પોટલા ખાધે,
જોને ફેરવું રાસજની ખાંધેરે હાય!! હાયરેં ૨૩
- રાંડ જાવે તેવું મુખ ભરડે, રાંડ આડેઆડું સાવ મરડે;
એને રાફડાની ધળ કરડેરે હાય!! હાયરેં ૨૪
- રાંડ માથું જોળે નવ જોળે, અંગે લીંબો ટોલા હોય ટોળે;
જાળે છતાં વિણે નહીં ડોળેરે હાય!! હાયરેં ૨૫
- કહું કેટલીક આની આ કાણી, લેજો હુંક માંહે સહુ જાણી;
કરી ઘરને ચાલે છે ધુળ ધાણીરે હાય!! હાયરેં ૨૬
- નહિં સમજવી સમજ સારે, નહિં વાત ધરે કોઇ કાને;
નહિં કહ્યું તે પ્રભુનું માનેરે હાય!! હાયરેં ૨૭
- રાંડ દ-સ—દ-સ વાર તે ખાચે, તોય કદિ નહિં તે ધરાયે;
પેટ પાટણ જવું જણાયેરે હાય!! હાયરેં ૨૮
- રાંડ આવી છતાં ચાચ સારી, ગણે દુનિયાં આખી નહારી,
રાંડ થાકે ન કરતાં લવારીરે હાય!! હાયરેં ૨૯
- નહિં પોસાય પિયરમાં જઇને, નહિં ગમે સાસરીએ રૈને;
રાંડ જીવે બધાને દુઃખ દઇનેરે હાય!! હાયરેં ૩૦

નહિં બોલાવે ઢોડીયાની માને, બાળે ત્યાંથી વધાવે ઉપાને;
તોય ઢોડી આવે ઘર તાનેરે હાય!! હાયરે૦ ૩૧

જને આવી હોએ ભાઈ નારી, તેને સોંપી દેજે પરભારી;
તેને ગમે તેવો વર ધારીરે હાય!! હાયરે૦ ૩૨

સુકું ટોપડું ને ગોળ દેજે, પગે લાગીને રામ રામ કેજે;
પાછી ખખર તેની નવ લેજેરે હાય!! હાયરે૦ ૩૩

આ એક શંખણીનું પતાવું, એક બીજના ગુણ હું ખતાવું;
જેવી હોય તો આવજે વતાવુંરે હાય!! હાયરે૦ ૩૪

દોહરો.

કદમાં ચોખી વાંદરી, ભૈરવ જેવું સુખ;
રવભાવ ચોખો કૂતરી, જખડું જેવું દુઃખ. ૧

રાગ.

|| ભાઈઓ જને શંખણી નારી, ગયો ભવ તે તો હારીરે. || ટેક ||
આવી જ્યાં જ્યાં શંખણી હોયે, મોહું તેનું જોશો ન ઠાએરે.

જમ કુંભાર ગઘેડીને ગુડે, ડકણાં લઈ નવાં નિરય;
શંખણીને તેમ ગુડે સદા પણ, સમજે નહિં કંઈ ચિત. આવી.

ખડયો જડયો રાંડ ખોરાક રાંધી, ખાળે ધણીનું પેટ;
માલ મલોદા ઉડાવી આપે, ડાળું ભરે ઠેઠાઠેક. આવી.

ધણી જમ્યા પછી બહાર પધાર્યાની, બહેલી બહેલી ગુને વાટ;
ધણી ગયા પછી નીરળે બટકવા, મારી વેસ્યાનો ઠાક. આવી.

ધાંચીની પાડી જેવી રાંડ જાડી, ગાંગરી ગાયે ગીત;
ધોર નિંદ્રામાં સુતાં જગાડે, ભાઈ ખની ભયભીત. આવી.

નાટક જોવાને ઘેલી ખની ઘણી, હો—હોરા કરતી જાય;
 નખરાં સિખી લાવી નાથે પાડોસમાં, જોતાં મને જવાળ થાય. આવી.
 કળયા કંકાસમાં નંખર પેડેલો, સદાય રાખે એ રોજ;
 વઠેલ વેસ્યાથી વિશેષ હલકો, વધારે પોતાનો ખોજ. આવી.
 સૂતી ઉઠે ત્યાંથી ખાવાને માટે, થાકે ન દિવસ રાત;
 કરવત જોવા દાંત ચલાવ્યાની, સમજી અરે એક વાત. આવી.
 પાણી ઉલેચ્યાની પેઠે અનાજને, ઘરમાંથી ઉલેચે જાય;
 તોલ વગરના દાણા દૈને, તરબુચ, ટેટી ખાય. આવી.
 ઘણી ખિચારાને રળવાને માટે, લોહીનું પાણી થાય;
 રાંડની તેને મન ગણતરી, કદિ લગીરે ન થાય. આવી.
 આવકથી કરે જવક ખમણી ને, તે તેને લાગે નકાંચ;
 પ્રભુના તેડા વિનાનો ખિજે, નથી રાંડનો ઉપાય. આવી.
 સગી છોડીને ઘાટા પાડી કહે, વેસ્યા ને ગામની વહુ;
 કે'ંછે ત્રિભુવન મળે મને તોતો, નાસી જંગલમાં જઉં. આવી.

દોહરો.

છે ત્રિજી જો શંખણી, અનેક કરતી રંગ;
 ભણેલ પુરી લામટી, જેના જખરા ઢંગ.

ત્રિતાળી—ચોપાઈ

દિસે રંભા થકી એ રૂપાળી, પણ ખોપ ખોદે હદ વાળી;
 સંધ્યા પુજા તણે ટંક કરતી, નથી પાપથી લેશ પણ ડરતી. ૧
 કરે કથા ને વારતાઓ સારી, પણ હૃદયથી ચોખી હત્યારી;
 નાય ધુવે છે માછલીના જોવી, પણ યક્ષણી હઠવી ઠે તેવી. ૨

નથી વિવેકમાં જોતાં ખામી, પણ પ્રભુ જાણે તોખા ખામી;
 કરે ભક્તિ પ્રભુની અપાર, પણ કૃત્યથી મુજ કિરતાર. ૩
 ટીલાં ટપકાં કરે રાંડ એવાં, એ તો દુનિયાના મન હરિ લેવા;
 એવી એવી રાજે હૃદયપાળી, મોટા મુનિવરોનો દે ભેખ ટાળી. ૪
 જોની અભ્યંતર શક્તિ છે એવી, લોહી પીતાં ધરાય નહીં તેવી.
 આનું વર્ણન દેવોથી ન થાએ, ત્રિભુવન ભણ્યો ત્યાં તોખાંએ. ૫

આવી ખૈરીને કેવા પુરૂષો માન આપે ?

ખડુ ખૈરીને માન, ડોખા જવા દે છે;
 શામાના ખની સ્નાન, હાજી-હા-જી-કે છે. ખડુ૦
 માત પિતાને મારે લાતે, બ્રાત થકી રે જૂદા જાતે;
 દેવી સમગણી નાર, પુંજ પગ તે ખાતે. ખડુ૦
 ભગિની દેખી દૂર ખસે છે, સગાં સરવથી દૂર વસે છે;
 નાર ભસાવે તેમ, સમગે એજ ભસે છે. ખડુ૦
 નાર લડે ત્યાં લડવા જાએ, લાઇ ઉપગણું ભેરે થાએ;
 મારે કોઈ જો માર, નાર વતી તે ખાએ. ખડુ૦
 નાર જીંઠાવે ત્યાં તે જીંઠે, કહે તડકે તો લોભો સુકે;
 રજા વિનાનો પાય, આમળ જો નવ મુકે; ખડુ૦
 નાર ખીજે તો ખેસે રડવા, ખોલ સહે છે કાને કડવા;
 આ ખૈરીના કંથ ઢેહેવા, કેવા લડવા. ખડુ૦
 નાચ નચાવે નારી તેવા, નાચે આડા અવળા એવા;
 ત્રિભુવન કે લાઇ, કહો આ ડોખા કેવા ? ખડુ૦

ભુંડી બાઈડીના બાઈડાએ શું કરવું ?

રાગ-બાઈઓ જની ભારીયા ભુંડી, પીડા તેની અંતરમાં ઊંડી-એ.
 બાઈઓ જની ભામની ભુંડી, તેણે વાવ ગોતવી ઊંડરે. ટેકો
 પતિ જમીને ધંધો કરવા, ઘર થકી જાય ખાર;
 નિરાંતે જરીના ઘરમાં પેસી, બજારમાં મફતનાં ખાય. બાઈઓ.
 ઘરઘણી દેખીને ધુંધું ચડાવે, રાખે સદા એ રીત;
 પરણ્યો ધણી જેને દીઠો ગમે નહી, કરે ખીજની પ્રિત. બાઈઓ.
 ખડ્યો જ્યો ધણી ખાવા આવે ત્યારે મહા જે યુદ્ધ મંડાય;
 સિંહણ સમી થઇ ઘુઘવે એવી, જગત જેવા ભેગું થાય. બાઈઓ.
 પીયર જવા ખાના જુઠાં કાઢે અને, સમજાવે જુઠી વાત;
 ખરી રીતે જાય રહેવા રૂપાળી, વાંઠાના ઘરમાં રાત. બાઈઓ.
 પતિ કહે તે તો કાને ધરે નહી, માને નહીં એક બોલ;
 હલટા અખાડા કરતી અતિશય, કરે છે તરફને તોલ. બાઈઓ.
 સારા સારા ખડુ શ્રંગાર જીવે, જીવે ખાવા સાથે મુખ;
 સારાં ઘરેણાં માગે સલાવી, વાંકાં બોલી દે છે દુઃખ. બાઈઓ.
 લટડાં ને ચટકાં કરતી ખજરે, અમથી અમથી જે જે જાય;
 નખરાં કરે અન્ય નરો દેખીને, મોઢેથી ખડુ મલકાય. બાઈઓ.
 જેને મળી આવી નારી તેને તો, કર્મ તણા ભુંડા ભોગ;
 લાકડા બોટે જાય લેવાયો, પરણ્યો પતિ વણ રોગ. બાઈઓ.
 આવી નારીના રૂપથી છૂટવા, એક ખતાવું ઉપાય,
 વણ પાણીની વાવને શોધી. સદાય રહેજે છૂપાય. બાઈઓ.
 જડતો નથી મને જેતાંજ બિજે, છૂટવા કોઇ ઉપાય;
 પ્રભુ ખનીને પાંસરો કાંતો, તેની પાસે તેડી જાય. બાઈઓ.

રાગ—ઢેકી સહીયર જોનો કંથડો.

પુર્વે કરેલ પાઠાં હાથરૂંધારે, જોણે અઘોર પાપ;
ભેટે તેનેરે આવી ભામની, જીવો કુટિલ કમજતરે. પુ.
લડવું ખાવુંને સુવું એટલ્યુંરે, રાંડ કરે મુખ્ય કામ;
તોખાં ભરેરે તેનાં ઘર તણાં, ભરે તોખાં આખું ગામરે. પુ.
કળ્યા કંકાસ કરે શોધતીરે, ખાનાં દૈને અપાર;
નરસા સારાને સરખા ગણે, મહા દુઃખનો ભંડારરે. પુ.
વિપકાર અપકારને સમા ગણેરે, ગણે હિતાઓ હિત;
ભરડે આવે મુખે તે ભાવતું, જરા વિચારોનાં ચિતરે. પુ.
અળગો કરે નહીં અંગથીરે, કદિ ચિતડાથી શોક;
ભાગે ભાળીને મહા ભુતડી, ડરે દુનિયાનાં લોકરે. પુર્વ.
દંભને દમામ તો એવો કરેરે, શાણી સીતાની બેન;
મુગી બેસીને જો જો પાટલે, કરી ભક્તિ તણું વેનરે. પુર્વ.
પીયર સાસરે નહીં પાલવેરે, એવી લક્ષણી લોથ;
કરડી ખાયે છે જીવો કાળજ્યાં, આપે જોઆ તેને જોથ. પુર્વ.
લડે લડાવે એવાં લાકડારે, ગાઉ હજારો જો ફોય;
તેને ભેટાડે પળ એકમાં, ભલે વાત કાંયે નોંયરે. પુર્વ.
આવી ઘડી શાને ઇશ્વરેરે, દેવા ભુતળને ભાર;
ચોખી ચુડેલ કે આ જોગણી, ગજબ ગુન્હાની કરનારરે. પુર્વ.

સમાપ્ત.

